

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגרח"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, כ"ו כסלו תשפ"ז | **מסכת ערכין י"ט-כ"ה** ♦ סופרים ב', ג' - ב', ח' | גליון מס' 1437

השבוע בגליון

- האם אפשר לשלם נדר צדקה של הזולת
- פרעון חוב עבור הזולת
- פריעת בעל חוב מצווה - אילולי המצווה לא צריך לפרוע את החוב?
- ההשלכה המעשית ממצוות פריעת החוב
- אדם שהקדיש שילינגים אנגליים לבית המקדש
- בני זוג שתרמו פרוכת "קודש לה'"

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

לסגור את בית המרזח

אצבעותיו התמקמו במיומנות על ברז החבית המעוקל. "ככה. ימינה, למטה, ולסובב בעדינות עד הסוף. את הכוס יש להטות על צדה, כדי שהמשקה יפגע בדופן ויתפזר לצדדים. ככה הם אוהבים אותו". את הסברו המדוייק בלעו שתי עיניים שחורות של ילד תאב-ידע, אשר השתוקק לדעת הכל על הכל. בעוד הילד מתבונן בידיו המזדרזות רצוא ושוב מן החבית אל הדלפק, נזכר המוזג באירוע זהה שהתרחש באותו מקום לפני ארבעים שנה. הוא ואבא שלו. הוא עמד ליד אביו וספג בסקרנות את הסברו של אביו על הברז המעוקל. אביו גם הוסיף בקריצה, כי המשקה הקולח על דפנות הכוס מנקה שאריות שלא מורקו... בעודו נזכר בחווייה הנושנה, החליט: היה לא תהיה! הוא לא יניח את ידו לכך שבבוא היום בנו יסביר לבנו-נכדו, איך למזוג במיומנות משקה חריף לאיכרים מבוסמים. היה לא תהיה.

בית המרזח עמד על תלו כבר מאה ושישים שנים, וניהולו עבר מדור לדור. הוא זוכר במעורפל שמועה שעברה במשפחה בלחש, כי לפני כמאה ושלושים שנים התפצלה המשפחה בעקבות מחלוקת מרה

◄◄

דף כא/ב של פלוני עלי

האם אפשר לשלם נדר צדקה של הזולת

מעשה ביהודי שקם ונדר כי יתן סכום הגון לצדקה. כשמוע האב את דברי בנו, עמד ונתן צדקה לעניים כסכום שבנו התחייב, משום חששו הרב כי בנו לא יעמוד בדיבורו ונמצא עובר על לא תעשה של אי קיום נדר.

כחלוף זמן החלו הספקות לקנן בלבו של הבן, שמא נדרו לא קויים, שהרי הוא נדר כי הוא יתן ממון לצדקה, ונדר זה לא התקיים, שאביו נתן ולא הוא. הדברים הוגשו לפני בעל ה"עונג יום טוב" זצ"ל (שו"ת סי' פ"ז), אשר מקדים ומדגיש, כי אם האב הקנה לבנו את המעות טרם נתינתן לצדקה, אין כל ספק שהבן יצא ידי חובת נדרו, שהרי ממונו הוא שניתן לצדקה. השאלה העומדת בפנינו היא, מה דינו של בן זה כאשר אביו לא הקנה לו את המעות טרם נתנן לצדקה, היצא הבן ידי חובת נדרו, אם לאו

אם נעיין בגמרתנו, אומר בעל ה"עונג יום טוב", נמצא, לכאורה, כי הבן יצא ידי חובת נדרו. בגמרתנו נאמר, "עולתו ושלמיו של פלוני עלי, בין לדעת בין שלא לדעת - יצא". כלומר, אדם רשאי להתחייב להביא קרבן עולה וקרבן שלמים לבית המקדש חלף חבירו שהתחייב בהם, בין אם הלה יודע ומסכים ובין אם הלה אינו יודע מאומה. הרי לנו, כי אדם יכול לפטור את חבירו מחובותיו, וכך גם אב זה פטר את בנו מנדרו בשעה שהפריש ממון לצדקה בגין הנדר.

ברם, ה"עונג יום טוב" מעלה אפשרות, כי הנדר עדיין רובץ על הבן, הוא לא יצא ידי חובתו! את חידושו הוא פורש על פני תשובה ארוכה ומפורטת, שלאורכה עובר חילוק שהוא מנסה להציב בין סוגים שונים של התחייבויות ממוניות.

פרעון חוב עבור הזולת: אין כל ספק, הוא אומר, כי אם ראובן ניגש לבעל חובו של שמעון ופורע את חובו, הוא סילק בכך את החוב של שמעון אחת ולתמיד. הסיבה לכך היא, שהחוב של שמעון מסתכם בכך, שהוא חייב סכום מסויים לבעל חובו, ומשזה קיבל את המגיע לו, ממילא נשמט החוב של שמעון. שאם אין בעל החוב חסר ממון, כבר אין מי שחייב לו מאומה. לא כן הוא באדם הנודר ממון לצדקה. מהות נדרו היא, כי הוא, הנודר, יפריש ממון לצדקה. כאשר האב נתן ממון לצדקה, אין זה פוטר את הבן מקיום נדרו, שכן, העניים אומנם קיבלו צדקה, אך נדרו היה כי הוא, הבן, יתן להם צדקה, וחלק זה של הנדר לא התקיים.

החילוק מתקבל על הדעת, אך בל נשכח, כי מגמרתנו מוכח, לכאורה, שהבן יצא ידי חובת נדרו בנתינת האב מעות לצדקה, כפי שאדם רשאי להקריב עולה ושלמים שחבירו התחייב בהם

על ירושת בית המרזח, אך מאז ואילך היה בית המרזח עובר בירושה בהשקט ובשלווה, בעקבות תקנת אחד ה'אבות המייסדים' כי רק בן שיסייע במלאכה מילדותו יזכה בירושה בבוא היום. בנו השלישי כבר החל לסייע לו, ואפילו פיתח שיטה לניקוי שני שולחנות בו-זמנית. יורש העצר החל מסתמן בבהירות ואותו זה הפחיד. אדי אלכוהול, איכרים בגילופין, צעקות וסביאה - מדוע יעביר את כל אלה לדורות הבאים? היה לא תהיה.

לא קלה היתה ההחלטה. מודעה קטנה בבית המרזח בישרה כי בעל המקום מעוניין לפגוש את כל באי המקום על כוסית. בקול רועד הוא בישר להם כי המקום שממנו יצאו לשנת הליל ואליו שבו מעבודתם - נסגר! הוא הטביע את נרגנותם בגלי משקה, וקיווה לטוב.

השכם בבוקר נשמעה הדפיקה הראשונה, "רק כוסית אחת". הוא הציץ בישיש שהיה זה שנים מ'עשרה ראשונים' בבית המרזח, ורחמיו גאו. כוסית אחת בלבד, ותו לא. הישיש הניח בנקישה את הכוסית הריקה, ועיניו הביעו תחינה מהולה בתקווה - עוד כוסית. הרביעי שהופיע באותו יום כבר התלונן: גם לשלם וגם לעמוד בחוץ כעני בפתח? פתח את הדלת, נשב רגע ונלך.

יום רדף יום, בית המרזח שב והמה כמימים ימימה, ונדמה היה לו כי צוואתו של הסבא רבא היא בגדר תקנה שאי אפשר לבטלה, גזירה היא מלפניו כי עד ביאת המשיח, דור אחר דור ילגימ מבוסמים.

השלט מאיר העיניים "סגור!" רק הגביר את תאוותם של בני המקום. דווקא אשתו ירדה לעומקו של עניין: "אם לא תעבור מכאן - לא יעזור כלום. הם ידפקו, אתה מכיר אותם; אתה תפתח, אתה מכיר אותך; הם ישתו, אתה מכיר אותם; אתה תדרוש

ה"עונג יום טוב" אינו מתעלם מכך, והוא מנסה לחדש חידוש עצום בהגדרת חיובו של אדם החייב קרבן. כפי שנוכחנו שיש להבדיל בין אדם שחייב ממון לחבירו, לבין אדם שהתחייב לתת ממון לצדקה, כך יש להבדיל בין קרבנות שאדם חייב את עצמו להביאם - שהתנדב קרבן, לבין קרבנות שהתורה חייבתו להביאם. קרבנות שאדם התנדב, הוא, ורק הוא, יכול להקריבם, ואם הדבר נעשה על ידי אחר, הוא פשוט לא נעשה, שהרי לא הוא הביא קרבן. ברם, קרבנות שהתורה חייבתו להביאם, הרי הם כעין חוב למזבח, שעליו להתכפר על ידי קרבן, ואחר המשלם חוב זה ומביא קרבן לכפרתו פוטר אותו ממנו

סיוע מעניין לדעתו, כי הבן לא יצא ידי חובת נדרו, הוא מוצא בהלכה הבאה: הרמ"א פוסק (חו"מ סי' רי"ב סעי' ז'), כי אדם שנדר ממון לצדקה ולא הספיק ליתנו עד שמת, יורשיו אינם צריכים להפריש לנדרו מירושתם, "שהרי אינו כאן שיקיים נדרו". הרי לנו, כי קבלת הממון על ידי העניים, ללא שהדבר נעשה על ידי הנודר, אינה עולה לקיום הנדר. הלכה למעשה, ה"עונג יום טוב" נותר ללא הכרעה.

[ראוי לציין, כי בסוגייתנו קיימת ראיה מכריעה, לכאורה, כי ניתן לפרוע נדר של הזולת, שכן, למדנו (יט/א) ש"האומר משקלי עלי ומת, חייבים היורשים ליתן". מעתה, גם בנדר יש שעבוד נכסים וניתן לשלמו. ה"עונג יום טוב" מתייחס להוכחה זו וכתב, כי יש לחלק בין נודר בלשון "אתן", שהוא חיוב עליו בלבד, לבין נודר בלשון "עלי" שחוב זה עליו ועל נכסיו. עיי' עוד תוספות בבא קמא לו/ב וב"קצות החושן" סי' ר"צ ס"ק ג' ומה שציינו בס' המפתח על ב"ק שם].

דף כב/א פריעת בעל חוב מצוה

פריעת בעל חוב מצווה - אילולי המצווה לא צריך לפרוע את החוב?

בין דפיה של מסכת ערכין צרורה סוגייה שלמה על אודות פרעון חובות שבין אדם לאדם, ובה מובאת דעת רב פפא כי "פריעת בעל חוב מצווה", שמצווה מן התורה על הלווה לפרוע את חובו, ומשום כך, יתומים קטנים אינם פורעים את חובות אביהם בעודם קטנים, שהרי אינם חייבים במצוות. מצווה זו, אינה מנהג טוב או תקנה, אלא היא מצווה ממצוות התורה, שבית הדין כופים על קיומה (כתובות פו/א). במאמר הבא, נעמוד על מהותה של מצווה זו.

כל ספק ממון הוא ספק איסור דאורייתא שיש להחמיר בו: בין תופסי הספסלים בבתי המדרשות רווחת השאלה הבאה. מאחר שהתורה אוסרת על אדם לגזול את ממון חבירו, נמצא, שכאשר מתעורר ספק אם פלוני חייב ממון לחבירו, הרי לפנינו ספק איסור, שאם הממון אינו שלו הוא גוזלו. מאחר שכלל יסוד בדיני התורה קובע, כי ספק דאורייתא לחומרא, לכאורה, עליו לשלם את הממון מכח הספק. ברם, מסקנה זו אינה מתיישבת עם ההגדרה המפורסמת "המוציא מחבירו עליו הראיה" - שבכל ספק ממוני, אין מוציאים את הממון מידי המוחזק בו. לפנינו, איפוא, שני כללים מן התורה הסותרים זה את זה במקרה של ספק ממוני (עיי' קונטרס הספיקות כלל א' אות ו').

איסורי הממון מושתתים על כללי הממון: עלינו להסיק מכך, אומר הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל ("שערי יושר" שער ה' פרק א'), כי יש להתבונן באופן אחר על דיני הממונות שניתנו לנו בתורה. הנה, אנו יודעים כי התורה נתנה לאדם סמכות להפוך לבעלים של ממון, והתורה גם אוסרת לגזול ממנו את ממונו. הבה נחקורה, מי קדם למי, הבעלות לאיסור או האיסור לבעלות. כלומר, האם משום שהתורה אסרה לגזול מאדם את ממונו הוא הפך לבעלים עליו, או להיפך, מאחר שאדם הוא בעל סמכות ממונית אשר בכוחו להפוך לבעלים של ממון, אין לגזול אותם הימנו. ברי, כי האפשרות השניה היא הנכונה - אין לגזול את הממון מידי בעליו, משום שהוא הבעלים שלו. הוי אומר, כי איסורי הממון שבתורה ומצוות הממון שבה, מושתתים על ה"חיוב המשפטי", כלשונו של הגר"ש שקופ זצ"ל.

משכך, גם הכלל "המוציא מחבירו עליו הראיה" ניתן על בסיס "משפטי הממון" הברורים לכל אדם ישר, כי אין להוציא ממון מידי אדם מכח הספק, ומכח סברה ישרה זו מוכרע, כי הממון יוותר בידי מי שהיה בעליו עד כה. מעתה, אין מקום לשאלה, כי לפנינו ספק איסור "לא תגזול", שכן, מצוות התורה היא לקיים את כללי משפטי הממון, ומאחר שהוכרע במשפטי הממון כי יש להותיר את החפץ בידי בעליו, התורה אינה אוסרת זאת ואף ספק אין בדבר.

נשוב כעת לדברי רב פפא, כי "פריעת בעל חוב מצווה", ונמצא, כי לכאורה, דברי הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל, אינם הולמים עם דברי רב פפא. שכן, מדברי רב פפא עולה, כי פריעת בעל חוב היא מצווה בלבד, ויסוד חיובו של הלווה לפרוע את חובו אינו במשפטי הממון, בכללי ההתנהגות שבין אדם לחבירו, אלא מצווה בלבד.

ההשלכה המעשית ממצוות פריעת החוב: הגר"ש שקופ (שם פ"ב) מסביר, כי הכל מסכימים שכל דיני הממון שבתורה מבוססים על משפטי הממון שהיו נוהגים גם אלמלי ניתנה תורה לישראל. אלא, שלפנינו מחלוקת אמוראים עקרונית בהגדרת חיובו של הלווה ממון. יש סוברים, כי למלווה זכויות בממונו של הלווה, ואילו רב פפא סובר, כי אין למלווה כל זכויות בממון הלווה, אלא פרעון החוב הוא חיוב המוטל על הלווה בלבד. מעתה, רב פפא נזקק להסביר כיצד לדעתו ניתן לכפות לווה לפרוע את חובו. שכן, לדעה הראשונה, בית הדין רשאי להורות למלווה לגבות את הממון של הלווה המשועבד לו. ברם, לדעת רב פפא, בית הדין אינו רשאי לכפות את הלווה לפרוע את חובו, שכן, בסמכותו להציל עשוק מיד עושקו, שכאשר העושק תוקף בפועל אדם ומבקש לחלץ ממנו ממון שלא כדין, בית הדין מונע זאת, אך הוא אינו יכול לכפות את הלווה לשלם, שאינו תוקף את ממון הזולת. לפיכך מבאר רב פפא, כי התורה ציוותה גם היא על החזרת חובות והוסיפה מצווה על הלווה לפרוע את חובו, שמלבד חיוב משפטי הממון אשר מכוחו על הלווה לפרוע את חובו, מוטלת עליו גם מצווה מן התורה לעשות כן, ומכחה בית הדין כופה את הלווה

מצטרפים לאלפי הלומדים קטעי גמרא, משנה והלכה מדי יום ביומו, בכל זמן ובכל מקום. זוהי ההזדמנות לקבוע 'עיתים לתורה'. לומדים כמה דקות וזוכים בסיפוק רוחני עצום!
חודש ראשון התנסות חינם
קבע עיתים ללימוד> עכשיו> 3029*

לפרוע את חובו, שהרי בית דין כופין על קיום המצוות (ועיי"ש עוד שביאר את החילוק ההלכתי בין חוב, שיסודו "משפטי הממון" לבין חוב שחידשה התורה כגון, החזרת הריבית שקיבל המלווה, שהיא מצווה בלא חוב ממון).

דף כג/א בשאלה דהקדש קמיפלגי

אדם שהקדיש שילינגים אנגליים לבית המקדש

לרגל לימוד הסוגיות העוסקות באדם המקדיש את נכסיו לבדק הבית שבבית המקדש, ובדיניו של הפודה נכסים מן ההקדש, ראוי לייחד מאמר לתוקפם של דינים והלכות אלו בימינו.

נפתח בסיפור הפרוכת הפולנית.

בני זוג שתרמו פרוכת "קודש לה'": מעשה באשה שהפליאה לרקום, אשר החליטה, היא ובעלה, לתרום פרוכת לבית הכנסת. אמרו ועשו, ולא ארכו הימים עד שברגשות קודש הם הביאו פרוכת מרהיבה ביופיה לבית הכנסת, שעליה חרותות המילים "קודש לה', פרוכת זו נדבת הרב... וזוגתו...". תלמיד חכם צעיר שהבחין בנוסח הנדיר -קודש לה'- עורר משא ומתן הלכתי שהגיע עד לחדר לימודו של הגאון מטשעבין זצ"ל, כאשר הטענה המרכזית היתה, כי הפרוכת הוקדשה לבית המקדש! "קודש לה'", ואסור להשתמש בה כפי שאין להשתמש בכל חפץ השייך להקדש.

הגאון מטשעבין זצ"ל (שו"ת "דובב מישרים" ח"א סי' כ"ז) דן במספר היבטים הלכתיים של שאלה זו, ולבסוף קבע, כי הפרוכת אינה הקדש, שכן, הרשב"א (שו"ת ח"א סי' תשמ"ב) כותב, כי בימינו, האומר שבכוונתו להקדיש חפץ להקדש, אין כוונתו להקדישו לבית המקדש, אלא כוונתו ליתנו לעניים וכן נפסק להלכה (רמ"א יו"ד סי' רנ"ח סעי' א'). ה"ערוך השולחן" (שם) מחזק את הדברים מן הנהוג בתקופות קדומות לכנות את קרנות הצדקה בלשון 'הקדש'.

כל האמור הוא במקרים שבהם אנו טוענים, כי דעת נותן החפץ היתה לתיתו למטרת צדקה ולא לבית המקדש. ברם, כיצד יש לנהוג באדם שאומר במפורש, כי הוא מקדיש את החפץ לבדק הבית. סיפור שכזה הובא להכרעתו של בעל ה"חלקת יעקב" זצ"ל (שו"ת או"ח יו"ד סי' קל"ט), כאשר יהודי ניצול שואה היגר לאנגליה והופתע לגלות מטבעות זהב עוברות לסוחר. באותו רגע החליט היהודי היקר, כי כל מטבע זהב שתעבור תחת ידו תונח במקום מיוחד, "במחשבה טהורה להביאם לבית המקדש כאשר נזכה שיבנה במהרה בימינו". מה עושים.

"זה קרבן הפסח שלי": סיפור דומה אירע בימיו של ה"חתם סופר" זצ"ל, כאשר רועה צאן תמים הורה על כבש ואמר, "זה קרבן הפסח שלי". ה"חתם סופר" (שו"ת או"ח סי' קל"ט) נקט להחמיר, כי ההקדש חל ויש לנהוג בכבש כבקרבן. אמנם, בסוגייתנו מבואר, כי ניתן להישאל על הנדר, היינו: לפנות לחכם אשר בודק אם מקדיש החפץ היה עושה כן לו היה מודע לנתונים מסויימים, ואם הוא מוצא כי הוא לא היה עושה כן, הוא מתיר את הקדשו והחפץ חולין, ברם, אומר ה"חתם סופר", "שקשה עלי מאד להתיר איסור חמור של קדשים על ידי שאלה ופתח חרטה של עם הארץ שמקילין בהיתר נדרים ואינן מבינים ואין רוצין להבין מה שמסבירים להם איך יתחרטו".

היו שביקשו ללמוד מפסק הלכה זה, כי דעת ה"חתם סופר" זצ"ל להחמיר בכל נדרי הקדש, שאין אפשרות להשאל עליהם, אך בעל ה"חלקת יעקב" הבהיר, כי כל האמור הוא באדם שאינו מעוניין להבין הקדש מהו, וכיצד נשאלים עליו, במקרה אשר כזה אין לו תקנה, אך ברור מעל לכל ספק, כי אם מקדיש מטבעות הזהב יודע "הקדש" מהו, וכאשר ישטחו לפניו את המכשולות ההלכתיים העצומים העלולים להגרם בעקבות הקדשו, ברי כי לא היה עושה כן, ניתן להתיר לו את נדרו.

דף כד/א אין מקדישין לפני היובל

יובל

חלק נכבד ממסכתנו, ובפרט עשרת דפיה האחרונים, סובבים סביב שנת היובל.

יובל היא השנה החמישים שלאחר שבעה מחזורים של שנות שמיטה. לאחר ארבעים ותשע שנים שבמהלכן היו שבע שנות שמיטה, כל שנה שביעית, מוכרזת שנת היובל אשר במהלכה (ויקרא כה/י) "ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו". בתים ושדות שנמכרו חוזרים לבעליהם, עבדים עבריים שנמכרו נוטשים את בית אדונם ושבים אל משפחתם.

לדעת רבי אברהם מן ההר (נדרים סא/א) וראשונים נוספים (האבן עזרא ויקרא כה/יא והרד"ק בספר השורשים), שמו של ה'יובל' בא לו על שם שבתחילת שנת היובל תוקעים בשופר של איל הנקרא יובל. הרמב"ן (ויקרא שם) דוחה פירוש זה, משום שלדעתו תקיעת השופר ביובל, אינה מוגבלת לשופר של איל בלבד. לפיכך, הוא וראשונים נוספים (עיי' אבן עזרא שם בפירוש הראשון וחזקוני שם) מפרשים, כי 'יובל' הוא מלשון מובל, שכל המוכרים את בתיהם ואת שדותיהם מובלים אליהם בחזרה, והעבדים מובלים בחזרה אל משפחותיהם.

ספירת היובל: מעניין לגלות, כי כפי שאנו סופרים ארבעים ותשעה ימים לעומר, כך גם בזמן שהיובל נוהג, כשבית המקדש קיים, בית הדין עמדו בכל ליל ראש השנה ובירכו "ברוך... אשר קדשנו במצוותיו וציונו על ספירת היובל; היום כך וכך שנים ליובל (עיי' ספר המצוות לרמב"ם עשין קמ, ראב"ד ור"ש משנץ בביאורם לתו"כ בהר פרשה ב, ועיי' ספר החינוך ומנח"ח מצוה ש"ל). את שנת היובל עצמה, בית דין מקדשים בתחילת השנה, ואף לכך ברכה מיוחדת: "ברוך... אשר קדשנו במצוותיו וציונו לקדש שנים; שנה זו מקודשת ליובל" (עיי' חינוך מצוה של"ב ומאירי ר"ה ח/ב).

תשלום, אתה מכיר אותך; והם יחזרו למחרת, אתה מכיר אותם; ואתה תפתח, אתה מכיר אותך. פשוט נעבור והדלת תשאר מוגפת".

בית המרזח נסגר. הפעם לא היה צריך שלט. הוא פשוט היה סגור.

✯

לכל אחד בית המרזח שלו וההחלטות שלו. היישום...

לומדי דף היומי וותיקים מספרים, כי לפני שקבעו עיתים לתורה לא פעם ולא פעמיים החליטו נחושות כי היה לא תהיה - שוב לא יעבור עליהם יום בלא תורה. אך אם לא מימשו מיד את החלטתם, היא התממסה ונמוגה בערפילי החיים. את זכותם כקובעי עיתים לתורה הם הצליחו לרכוש לאחר שעשו מעשה: הלכו לבית הכנסת והצטרפו לשיעור, או-אז נתקבעה החלטתם בקרבם ושלט זוהר הונף מעליהם: "לומדי!".

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף כ/א חומר בערכין מבנדרים

הערכין - כפרה על הקללות

שיעורי התורה המיוחדים בפרשת ערכין כוללים סכומי תשלום בסך כולל של מאה ארבעים ושלשה שקלים: חמישים לאיש, שלושים לאשה, חמשה עשר לזקן, עשרה לזקנה, עשרים לצעיר, עשרה לצעירה, חמשה לתינוק ושלושה לתינוקת.

בשם רבי אליעזר מגרמייזא, בעל הרוקח, נמסר, כי רמז עמוק בדבר. בסמיכות ממש לפרשת ערכין מופיעה פרשת הקללות בה יש תשעים ושמונה קללות. בצירוף ארבעים וחמש הקללות שבפרשת כי תבוא יש מאה ארבעים ושלש קללות.

"**כדאי** אלו שיכפרו על אלו"... ("מעינה של משנה").

דף כג/ב מטה מוצעת וסנדליו

'סנדלים' - מה הם?

אדם החייב ממון להקדש, גובים מנכסיו לתשלום חובו, והמשנה המפרטת אילו חפצים אין נוטלים הימנו, מונה בין היתר "מיטה מוצעת וסנדליו".

לשם מה נזכרו הסנדלים, לאחר שלפני כן הוזכר כי מותירים לו את בגדיו - וכי סנדלים אינם בכלל בגדים שאדם נזקק להם?

נראה, אומר בעל "מלא הרועים" (על המשנה, כאן), כי הסנדלים הנזכרות הן נעלי בית, "אלו שאדם נועל בביתו ומטייל בהן קודם השינה ואחר השינה". ראיה לדבר, כי הן נזכרו בסמיכות ל"מיטה מוצעת"...

על כל אחד לתקוע בשופר: ביום הכיפורים שבשנת היובל תוקעים בשופר, ולדעת ראשונים רבים, כל אדם חייב לתקוע בשופר בעצמו, ואינו יוצא ידי חובת המצווה על ידי שמיעת תקיעת שופר מאחר! (עיי' רשב"א וריטב"א ר"ה ל/א. אולם, בתוס' הרא"ש שם ובמאירי שם מבואר, כי אין חילוק בין תקיעות של ראש השנה לתקיעות של יובל). לדעת רבים מן הראשונים, מצווה זו היא המקור למנהג הקדום לתקוע בשופר במוצאי יום הכיפורים (תשובות הגאונים שערי תשובה סי' ס"ז ועוד רבים), כזכר לתקיעות שביום הכיפורים של שנת היובל (עיטור סוף הל' יוה"כ ועוד).

דף לא/ב בראשונה היה נטמן... התקין הלל

דחיית ביצוע נדר ליום האחרון

אמרה תורה, כי המוכר בית בארץ ישראל, בעיר המוקפת חומה, רשאי לחזור בו מן המכירה עד תום השנה הראשונה למכירת הבית, על ידי השבת כסף המכירה לידי הקונה.

מכירה על תנאי: אין חולק על כך, כי מכירת בית בצורה זו היא מכירה על תנאי, שהמכירה תלוייה בדעתו של המוכר במשך השנה הראשונה למכירת הבית. אך נחלקו רבותינו האחרונים בהגדרת תנאי זה. לדעת בעל ה"קצות החושן" (סי' נ"ה ס"ק א'), התנאי מוגדר באופן הבא: המכירה חלה באופן מוחלט, אלא שהמוכר רשאי לבטלה בתוך השנה הראשונה. ואילו בעל ה"נתיבות המשפט" (שם) חולק עליו וסובר, כי התנאי מוגדר באופן הפוך: המכירה לא תחול, עד לקבלת אישורו של המוכר. אישורו של המוכר בא לידי ביטוי באי החזרת דמי המכירה לקונה. אם המוכר מחזיר את הכסף, מתברר כי המכירה בטלה, ואם הוא אינו עושה מאומה, הרי הוא מסכים שהמכירה תחול, ומתברר למפרע כי הקניין שנעשה בתחילת השנה שריר וקיים.

במאמר הבא ניווכח, כיצד מחלוקת אחרונים זו משתלבת במחלוקת ראשונים מפורסמת, לגבי הגדרת אונס.

אונס ליום אחרון: קיימת מחלוקת חשובה ועקרונית לגבי "אונס ליום אחרון", היינו: אדם נדר לבצע מעשה מסויים בתוך זמן קצוב, והוא דחה את ביצוע המעשה עד ליום האחרון, ולבסוף, ביום האחרון, הוא נאנס ולא עלה בידו לקיים את נדרו. מצד אחד, ניתן להחשיבו כמי שביקש לקיים את נדרו אך נאנס, ואינו נחשב כאדם שעבר על נדרו. מאידך, מאחר שהיה באפשרותו לקיים את הנדר זמן רב, והוא מיוזמתו דחה את ביצועו עד ליום האחרון, אין האונס שאירע ביום האחרון גורם לכך שנחשיבו כמי שביקש לקיים את הנדר ונאנס, אלא אשמתו היא שגרמה לכך שלבסוף לא קיים את נדרו. בשאלה זו נחלקו ה"אגודה" והר"ן (עיי' רמ"א יו"ד סי' רל"ב סעי' י"ב). לדעת הר"ן, "אונס ליום אחרון" נחשב אונס, ולדעת ה"אגודה" אינו נחשב אונס. בעל ה"אגודה" הביא ראיה לשיטתו ממשנתנו.

במשנתנו מבואר, כי אנשים שקנו בית בעיר חומה הסתתרו בשלהי שנת המכירה כדי שהמוכר לא ימצא אותם וכך לא תהא בידו אפשרות להשיב להם את דמי המכירה ולבטלה. משראה כן הלל התקין, שהקונה ישליש את דמי המכירה בידי היושבים בלשכה שבבית המקדש, וייכנס לבית שמכר לכאורה, לשם מה היה צורך בתקנת הלל הזקן, הרי המוכר ביקש וחיפש אחר הקונה, והוא נאנס ולא עלה בידו למוצאו, מה לנו כי נלין עליו? אין זאת, אומר בעל ה"אגודה", אלא משום שהמדובר הוא על היום האחרון של שנת המכירה, כלשון המשנה "היה נטמן יום שנים עשר חודש" - ביום שבו מלאו שנים עשר חודש, ביום זה כבר לא עומדת לזכותו של המוכר טענת אונס, שכן, עמדה לרשותו שנה תמימה להחזיר לקונה את כספו ולבטל את המכירה, ועתה אינו רשאי לטעון כי לא ביטלה מחמת אונס. הרי לנו, אומר בעל ה"אגודה", כי אונס ליום אחרון אינו נחשב אונס ("בית יוסף" סי' כ"ז).

ואילו בעל ה"קצות החושן" טוען, כי אין כל הוכחה מתקנת הלל הזקן, שכן, בדיני בתי ערי חומה, טענת אונס אין בה ממש, גם אם אינה ביום אחרון. שכן, כנזכר לעיל, לדעת ה"קצות החושן" מכירת בית בעיר חומה שרירה וקיימת ככל מכירה רגילה, אלא שתנאי הניחה התורה בין הקונה והמוכר, כי המוכר רשאי לבטל את המכירה בתוך השנה הראשונה. אם לא עשה כן, מכל סיבת אונס שלא תהא, נותרה על כנה המכירה שהוא בעצמו ביצע. טענת אונס אין בה אלא כדי לפטור את האדם מהתחייבויות או מעונשים שהיו צריכים להתגולל עליו עקב אי עשיית דבר שהיה חייב לעשותו, אך טענת אונס אינה יכולה ליצור יש מאין [כלשון הירושלמי "אונס כמאן דעביד לא אמרינן"]. אדם זה אינו דומה אלא למי שנאנס ואיחר את הרכבת. הוא צודק, אבל הרכבת כבר נסעה.

ואילו הר"ן אשר סובר כי טענת אונס שייכת גם במכירת בית בעיר חומה, סובר כפירושו של ה"נתיבות", שצורת התנאי נעשתה באופן שעל המוכר לאשר את המכירה כדי לתת לה תוקף, וממילא, אם זה בא וטוען כי העובדה שלא הביע את אי הסכמתו נבעה מחמת אונס, יש ממש בדבריו, שכן, כעת מתברר כי הסכמתו למכירה לא ניתנה לבסוף.

לעילוי נשמת
החבר **מרדכי לנגה** ז"ל
בן החבר משה מיכאל
ז"ל נלב"ע כ"ז בכסלו תשמ"ה
תנצב"ה
הונצח ע"י משפחות **לנגה ורוטנברג** שיחיו

לעילוי נשמת
אבי מורי **צבי שכטר** ז"ל
ב"ר יעקב ז"ל
נלב"ע ביום כ"ח בכסלו תשס"ה
תנצב"ה
הונצח ע"י בנו ידידנו
הר"ר **אריה ישראל וסימה שכטר** שיחיו - חיפה

לעילוי נשמת
הר"ר **משה אדלר** ז"ל
ב"ר חיים טוביה ז"ל נלב"ע א' בטבת תשנ"ד
תנצב"ה
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הרה"ח ר' **עקיבא גור (גרשטנקורן)** ז"ל
ב"ר יצחק ז"ל נלב"ע כ"ז בכסלו תשנ"ט
תנצב"ה
הונצח ע"י המשפחה הנכבדה שיחיו

נר ה' נשמת אדם
לעילוי נשמת ראש משפחתנו
ר' **יעקב מיץ** ז"ל ב"ר שלום ז"ל
נלב"ע א' בטבת תשס"ב **תנצב"ה**
הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו